

Pestalozzi Children's Foundation

Vodič za uvođenje obrazovanja za prava deteta u obrazovno-vaspitni rad

Vodič za uvođenje obrazovanja za prava deteta u obrazovno-vaspitni rad

Pestalozzi Children's Foundation

Vodič za uvođenje obrazovanja za prava deteta u obrazovno-vaspitni rad

Izdavač

Užički centar za prava deteta
Užice, Dimitrija Tucovića 60
www.ucpd.rs

Za izdavača

Radovan Cicvarić

Urednici

Jelena Žunić Cicvarić
Radovan Cicvarić

Lektura/korektura

Jasmina Filipović

Priprema za štampu

Radomir Bogdanović

Štampa

„Grafos“, Užice

Tiraž 1000

Godina izdanja: 2020.

Publikacija je nastala u okviru projekta „Obrazovanje za prava“ deteta koji realizuje Užički centar za prava deteta u partnerstvu sa Dečjom fondacijom Pestaloci i partnerskim organizacijama i školama.

Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Poštovani učitelji, nastavnici, stručni saradnici i direktori škola,

Pred vama je kratak vodič za uvođenje obrazovanja za prava deteta u obrazovno-vaspitni rad škola. U njemu su date osnovne informacije o tome na koji način škole i zaposleni mogu unaprediti svoje prakse u domenu poštovanja prava deteta, kao i praktični saveti i resursi koji vam u tome mogu pomoći. On može doprineti da ispunite svoje odgovornosti u pogledu poštovanja prava deteta u obrazovno-vaspitnom sistemu, ali i da date doprinos razvoju i unapređenju kulture ljudskih prava i prava deteta.

Vodič se oslanja na iskustva stečena tokom devet godina rada na projektu „Obrazovanje za prava deteta“, koji smo realizovali u partnerstvu sa organizacijama: Imam ideju - Kraljevo; Nexus - Vranje; Centar za kreativni razvoj - Knjaževac i Društvo za razvoj dece i mladih, Otvoreni klub - Niš i sa trideset partnerskih osnovnih škola u Srbiji, a uz podršku Dečje fondacije Pestaloci.

Tokom projekta smo razvili dragocene materijale i resurse koje smo učinili dostupnim svim zaposlenim u obrazovno-vaspitnom sistemu. Na njih ćemo vas uputiti i ohrabriti da ih koristite u radu.

Nadamo se da će vodič pomoći da postanete deo velike zajednice škola i prosvetnih radnika koji aktivno rade na ostvarivanju prava deteta.

Želimo vam puno uspeha u radu.

Tim projekta „Obrazovanje za prava deteta“

Zašto je važno omogućiti deci obrazovanje za prava deteta

Važnost toga da deca uče svoja prava u školi jeste dvojaka: na prvom mestu, argumentacija je u pedagoško-psihološkom, ali i u zakonskom utemeljenju, odnosno činjenici da je naša zemlja potpisnica Konvencije o pravima deteta, čime se obavezala da će, pored ostalog, realizovati obrazovanje dece za svoja prava. Naime, obrazovanje za prava deteta je pravo deteta koje je garantovano Konvencijom o pravima deteta. Svako dete ima pravo da uči o svojim pravima i na taj način stiče znanja i veštine koje će mu pomoći da štiti svoja prava, zahteva ostvarivanje prava, poštuje prava drugih, ali i da razvija pozitivne stavove prema kulturi poštovanja prava deteta i ljudskih prava. Shodno ovome, integracija obrazovanja za prava deteta u redovnu nastavu je i obaveza države. To znači da postoji odgovornost obrazovnih ustanova da integrišu obrazovanje za prava deteta u obrazovni proces, na svim nivoima obrazovanja i za svu decu. O načinima na koje se to može učiniti govorićemo u narednim poglavljima.

Ova obaveza konkretizovana je i u nacionalnom zakonodavstvu u našoj zemlji.

Pojedinac treba da zna koja su njegova prava, te je nužno uključivanje znanja o Konvenciji i ljudskim pravima u sve faze obrazovanja. „Obrazovanje o ljudskim pravima treba da pruži informacije o sadržaju dokumenata o ljudskim pravima. Međutim, deca takođe treba da uče o ljudskim pravima gledajući kako se standardi ljudskih prava realizuju u stvarnosti, bilo u kući, školi ili zajednici. Obrazovanje o ljudskim pravima treba da bude sveobuhvatan, doživotni proces i da počinje od ispoljavanja ljudskih prava u svakodnevnom životu i iskustvu dece” (Opšti komentar 5).

Obrazovanje za prava deteta je važno zbog toga što:

- jedino oni koji razumeju i znaju koja prava imaju, odnosno koji poznaju načine na koje svoja prava mogu da zaštite, mogu prepoznati da su im prava ugrožena ili prekršena i aktivno se zalagati za njihovo ostvarivanje;
- učeći decu o pravima koja im pripadaju i zalažući se za ostvarivanje sopstvenih prava, deca razvijaju osećaj odgovornosti i poštovanja prava drugih;
- poštovati prava deteta znači obezbediti podsticajno, bezbedno i zdravo okruženje koje podstiče ostvarivanje detetovih potencijala kako bi ono dalo doprinos društvu i dok je dete i kada odraste;
- učeći dete da ima prava, ono se uči da ista ta prava pripadaju i drugima, kao i da ostvarivanjem sopstvenih prava ne sme da ugrozi druge u ostvarivanju njihovih prava;
- će dete učeći o svojim pravima imati mogućnost veće kontrole nad svojim životom, a njegov razvoj će biti potpuniji i bogatiji;

- dete poznajući i razumejući prava koja mu pripadaju momentom rođenja i koja su mu garantovana Konvencijom o pravima deteta, sazreva u odgovornu osobu koja će znati da poštuje i tuđa prava i da se bori za što doslednije ostvarivanje svojih;
- uvažavajući iskazanu potrebu deteta, odrasli mu daju mogućnost da na svoj način utiče na donošenje odluke;
- smisao prava deteta nije zamena autoriteta ili anarhija, već stvaranje predušlova za ostvarivanje ljudskih prava svakog pojedinca bez obzira na uzrast;
- bavljenje kršenjem pojedinih ili svih prava deteta kao pretpostavku mora imati poznavanje celokupne oblasti prava deteta, odnosno razumejući duh Konvencije o pravima deteta, mora se obezbediti da koraci koji se preduzimaju u cilju zaštite ne predstavljaju kršenje prava deteta.

Preporuke Komiteta za prava deteta u odnosu na obrazovanje za prava deteta za našu zemlju su upravo **da država uvrsti obučavanje o ljudskim i pravima deteta u redovne nastavne programe;** organizuje odgovarajuće programe i aktivnosti za kreiranje atmosfere tolerancije, mira i razumevanja kulturnih različitosti, namenjene svoj deci u cilju sprečavanja netolerancije, siledžijstva i diskriminacije u školama i društvu u celini.

Šta je obrazovanje za prava deteta?

Obrazovanje za prava deteta (engl. Child Rights Education) podrazumeva učenje i podučavanje o odredbama Konvencije o pravima deteta i pristupu zasnovanom na pravima deteta sa ciljem osnaživanja dece i odraslih da preuzmu aktivnosti na polju zastupanja i primene prava deteta u porodici, školi, lokalnoj zajednici; na lokalnom, nacionalnom i globalnom nivou. Ova definicija određuje šta je **sadržaj** obrazovanja za prava deteta, **kako treba da bude organizovan proces** obrazovanja i koja je **njegova svrha**.

Obrazovanje za prava deteta podrazumeva ne samo poznavanje sadržaja Konvencije, već i izgradnju **vrednosti, stavova, veština** i **ponašanja** u duhu Konvencije. Odnosno, učenje za prava deteta se odvija na tri nivoa: nivo opažanja, nivo stavova i vrednosti, nivo ponašanja i primene vrednosti prava deteta u socijalnim kontaktima. Obrazovanje za prava deteta jeste razvijanje kompetencija na nivou znanja i informacija, individualnom nivou ličnih kompetencija i nivou socijalnih kompetencija, kao što su: učenje veština komunikacije i konstruktivnog rešenja konflikata u interkulturalnom okruženju, razvoj sposobnosti empatije, podrške i solidarnosti,

povećanje tolerancije na nejasnoću, veštine timskog rada i saradnje u interkulturalnom kontekstu, pronalaženje saveznika u radu na ovoj problematici. Usvajanje navedenih socijalnih kompetencija moguće je obrazovanjem za i kroz prava deteta, a ne učenjem sadržaja o pravima deteta. Obrazovanje za prava deteta čini veliki iskorak u poređenju sa tradicionalnijim konceptom utemeljenim samo na prenošenju i usvajanju teorijskih znanja o pravima deteta. Obrazovanje za prava deteta učenike posmatra kao aktivne konstruktore znanja, uvažavajući njihove interese i iskustva u svakodnevnom životu, ono usvaja holistički pristup nastavi i učenju.

Obrazovati za ljudska prava, odnosno prava deteta, ne znači samo govoriti o pojedinim pravima. To je područje rada mnogo šire, te su zadaci obrazovanja i vaspitanja za prava deteta učiti i poučavati: **o pravima deteta, za prava deteta, kroz prava deteta.**

- Učenje **O** pravima deteta znači usvajati znanja o pravima deteta, pri čemu se poseban naglasak stavlja na upoznavanje Konvencije o pravima deteta; poučavanjem „o” pravima deteta učenici moraju u potpunosti razumeti koja su njihova prava, u kojim su dokumentima ona navedena, kako se mogu zaštititi i primenjivati, kao i da razumeju uslove od kojih ona zavise.
- Učenje **ZA** prava deteta znači razvijati stavove o potrebi uživanja i zaštiti prava deteta i zadovoljavanja njegovih razvojnih potreba; učenici treba da nauče kako da učestvuju u životu svojih zajednica i na koji način mogu da primene svoja prava. Neophodno je sticanje znanja i preispitivanje istih o demokratskim vrednostima i praksama kako bi se suočilo s kritičkim izazovima svake generacije. Kako bi postali stalni i aktivni članovi društva, deci treba pružiti priliku da sarađuju u interesu opšteg dobra; uvažavaju sve glasove, čak i one oprečne; neguju navike i vrednosti demokratije i ljudskih prava u svakodnevnom životu i aktivnostima. Na taj način, deca će početi da se osećaju korisnim i priznatim članovima svojih zajednica, sposobnim da participiraju i ostave trag u društvu.
- Učenje **KROZ** prava deteta znači učiti u sredini koja poštuje prava deteta u svim situacijama. To je učenje po modelu, kada dete postaje svesno da se učenje „o” i „za” prava deteta potvrđuje kroz praktične situacije u njegovim odnosima sa vršnjacima i odraslima. Ono podrazumeva praktičnu primenu usvojenih znanja, umenja, veština i stavova.

Poštovanje prava deteta u školi je neizostavni elemenat obrazovanja za prava deteta, bez kojeg ceo koncept nije moguć, jer bi izostalo saglasje između teorije i prakse. Obrazovanje za prava deteta neodvojivo je od primene prava u praksi. Jedinstvo i uzajamna povezanost „**učenja**” i „**življenja ljudskih prava**” jeste primarni zadatak obrazovanja za prava deteta. Nije moguće imati efikasno obrazovanje za prava deteta ukoliko se ta ista prava krše, i nije moguće imati visoke standarde poštovanja ljudskih i prava deteta ukoliko o tome ne obrazujemo i decu i odrasle.

Dete uči svoja prava

Obrazovanje za prava deteta u školi se može ostvarivati na nekoliko načina:

- kao poseban predmet (npr. građansko vaspitanje);
- kroskurikularno – kroz sadržaje predmeta koji sadrže programske teme bliske temama prava deteta;
- kroz vannastavne aktivnosti, kroz čas odeljenjske zajednice, projektnu nastavu, rad učeničkog parlamenta i kroz celokupni školski plan i program - kao stav koji je protkan kroz sve aktivnosti koje se realizuju u školi, kroz školski etos.

1. Poseban nastavni predmet (npr. građansko vaspitanje) – ovaj pristup primenjen je u obrazovnim sistemima mnogih zemalja, kao i u obrazovnom sistemu R Srbije.

2. Integracija obrazovanja za prava deteta u sadržaje drugih predmeta

Integracija kroz sve predmete koji sadrže programske teme bliske temama ljudskih/dečjih prava. Čest izraz za ovaj pristup je i kroskurikularni. On obuhvata i tematske, interdisciplinarne časove/nastavu.

Šta je kroskurikularni pristup u obradi prava deteta?

To je povezivanje sadržaja predmeta sa sadržajima prava deteta i vrednostima na kojima se ona zasnivaju, odnosno integracija prava deteta u sadržaj različitih predmeta. Okupiti različite predmete oko teme prava deteta znači da se koristi stručnost iz različitih oblasti, da se pravima deteta pristupa iz više perspektiva i da se učenici mogu

Važno je da obrazovanje za prava deteta bude dostupno svoj deci. Jedino tako se uspostavlja standard koji propisuje Konvencija o pravima deteta. U R Srbiji, **građansko vaspitanje je izborni predmet, čime obrazovanje za prava deteta nije dostupno svoj deci. Zbog toga obrazovanje za prava deteta u Srbiji ne ispunjava standard koji definiše Konvencija, koja zahteva od država da omoguće učenje o pravima deteta „za svu decu, na svim nivoima obrazovanja“.** To je i bio ključni razlog zbog kojeg je Komitet za prava deteta ponovio preporuku R Srbiji iz 2008. godine i u najnovijim Zaključnim zapažanjima iz 2017. godine o neophodnosti uvođenja obrazovanja za prava deteta u obrazovni sistem Srbije za svu decu, na svim nivoima obrazovanja.

Pogledajte sajt „Obrazovanje za prava deteta“, meni *Resurs paket* u kome se nalaz preko 125 scenarija lekcija iz različitih predmeta u kojima je primenjen kroskurikularni pristup. Možete primeniti postojeće scenarije u celosti ili ih adaptirati i prilagoditi kontekstu u kome realizujete nastavu.

osloniti na znanja i ideje prikupljene iz različitih nastavnih predmeta i aktivnosti. Integracija sadržaja prava deteta u sve predmete koji se izučavaju u školi nije nova. Teorijska polazišta naših obrazovnih programa daju osnovu da prava deteta budu deo programa svih predmeta koji se izučavaju. To znači uvezivanje materijala, sadržaja, koncepata i vrednosti u redovni proces nastave i učenja.

Budući da se u programima insistira na međupredmetnom povezivanju i integrisanom podučavanju, integracija prava deteta u sadržaje predmeta zapravo jeste jedan od načina za ostvarivanje međupredmetne kompetencije „**učesće dece u demokratskom društvu**“. Brojni su stavovi koji **podržavaju koncept da prava deteta ne moraju nužno biti poseban nastavni predmet,**

već da obrazovanje za prava deteta treba da bude prožeto u svakodnevni život i aktivnosti, kroz sve segmente školskog života, samim tim da se obrazovanje „O“ i „ZA“ prava deteta može ostvarivati u različitim sadržajima različitih predmeta.

Šta sve može pomoći nastavniku koji želi da prava deteta integriše u svoj predmet?

- Jačanje kompetencija nastavnika o temi prava deteta. Nastavnik treba da poznaje sadržaj prava.
- Upoznavanje sa ishodima obrazovanja za prava deteta:

<https://www.opd.org.rs/wp-content/uploads/2019/10/brosura-final-za-web.pdf>

- Istraživanje resurs paketa u kome se nalaze brojne nastavne jedinice u koje su integrisani sadržaji prava, prvenstveno nastavne jedinice iz predmeta koji nastavnik predaje, ali i iz drugih predmeta.
- Nastavne jedinice su početna osnova, njih nastavnik može dorađivati i unapređivati u skladu sa svojim kompetencijama u ovoj oblasti i metodičkim pristupima.
- Timsko kreiranje nastavnih jedinica, na nivou aktiva, pokazao se kao dobar način za nastanak kvalitetnih sadržaja.
- Međusobno prisustvovanje časovima sa elementima prava deteta, nezavisno od toga da li nastavnici predaju isti predmet ili ne. Diskutovati o časovima i načinima njihovog unapređenja.

- Časovi sa elementima prava deteta mogu se realizovati kao ugledni, ogledni, tematski časovi.
- Dokument „Standardi kvaliteta časa sa elementima prava” deteta je dobra vodilja u procesu kreiranja i/ili dorade časova sa elementima prava deteta <http://ucpd.rs/wp-content/uploads/2020/11/standardi-kvaliteta-casa.pdf>.
- Horizontalno učenje kao vid jačanja nastavničkih kompetencija za realizaciju časova o pravima deteta se pokazao kao dobar način obuke kolega.

Dragocena su iskustva nastavnika koji realizuju časove o pravima deteta u okviru svojih predmeta. Šta kažu nastavnici iz partnerskih škola na projektu „Obrazovanje za prava deteta” pogledajte na sledećim linkovima:

https://www.youtube.com/watch?v=3EKR44Nk4&ab_channel=ucpd

https://www.youtube.com/watch?v=0_VFu7CiHUU&feature=youtu.be

Nastavnici preporučuju nastavne jedinice svojih kolega, u čije sadržaje su integrisana prava deteta. Pogledajte na sledećem linku:

https://www.youtube.com/watch?v=OSOINSWESLs&ab_channel=ucpd

Pogledajte video-snimke časova o pravima deteta:

Čas srpskog jezika, pripovetka „Deca” Ive Andrića:

https://www.youtube.com/watch?v=a2RFIG9WCAQ&t=1958s&ab_channel=Otvoreniklub

Čas matematike:

https://www.youtube.com/watch?v=0PRBU5JveXg&t=1340s&ab_channel=Otvoreniklub

Čas srpskog jezika, izvodi sa časa „Aska i vuk” Ive Andrića:

<https://www.youtube.com/watch?v=dFaXMNqbpwQ&feature=youtu.be>

Izvodi sa časa engleskog jezika „Be carefull what you wish for“:

https://www.youtube.com/watch?v=b3EKnD-2bnw&ab_channel=ucpd

3. Obrazovanje za prava deteta u vannastavnim i drugim aktivnostima u školi

Obrazovanje dece za njihova prava može se ostvariti i kroz vannastavne aktivnosti. Njihova glavna specifičnost jeste izbornost. Uključivanjem što većeg broja učenika u aktivnosti koje oni mogu birati, pa i kreirati, sistem postaje fleksibilniji i osetljiviji za razlike koje prirodno postoje među učenicima, a učenici dobijaju priliku da kroz praktične aktivnosti učestvuju u odlučivanju i uče vezu između prava i odgovornosti. Vannastavne aktivnosti se ostvaruju kroz participativne načine rada, traže punu aktivnost učenika, saradnju, donošenje odluka. Na taj način doprinose dostizanju ishoda koji se odnose na obrazovanje za prava deteta.

Važno je naglasiti da primena samo ovog načina informisanja dece o njihovim pravima nije dovoljna. Obrazovanje za prava deteta na prvom mestu mora biti omogućeno kroz redovnu nastavu, a kroz ove aktivnosti taj proces se dodatno podržava.

Dodatno, obrazovanje za prava deteta može se organizovati **kroz časove odeljenjskog starešine, projektnu nastavu, kao tema dana ili nedelje u školi i kroz celokupni školski program.**

Čas odeljenjske zajednice u funkciji obrazovanja za prava deteta

Nastavnici uključeni u projekat kažu da je važan trenutak bio taj kada je u plan rada odeljenjskog starešine uvršteno da svake godine razredni starešina realizuje najmanje 5 radionica sa učenicima po scenarijima radionica iz priručnika.

Časovi odeljenjske zajednice daju mogućnost da se na njima deca obrazuju o svojim pravima. Brojne radionice na različite teme iz korpusa prava deteta možete naći u priručniku „Obrazovanje za prava deteta – priručnik za nastavnike za rad sa decom“:

<https://www.opd.org.rs/wp-content/uploads/2018/08/Prirucnik-za-rad-sa-DECOM-o-pravima-deteta.pdf>

Učenički parlament u funkciji obrazovanja za prava deteta

Učenički parlament je zakonom zagarantovana formalna institucija koja učenicima omogućava demokratski način udruživanja radi zastupanja interesa svih učenika u školi, kao i učešće učenika u donošenju odluka koje se njih neposredno tiču. Ta forma je značajna za obrazovanje za prava deteta u poslednja dva razreda osnovnog obrazovanja i vaspitanja i škola treba da, na različite načine, motiviše učenike da aktivno učestvuju u njenom radu, direktno ili indirektno, zato što garantuje osnovne slobode učenika, kroz ostvarivanje prava na slobodu govora, izražavanja, slobodu udruživanja i slobodu izražavanja sopstvenog mišljenja. Učenički parlament je pravi primer učenja kroz praktikovanje (Learning by doing) koji pruža mogućnost učešća svih učenika, bez obzira na rasnu, versku, nacionalnu, imovinsku ili polnu pripadnost. Kroz njegov rad lakše se čuje glas svih grupa i podgrupa u školi, bilo da su u pitanju izbeglice, interno raseljena lica, manjinske grupe ili lica sa smetnjama u razvoju ili invaliditetom. Učenički parlament je važan zato što svojim idejama i inicijativama može da pokrene aktivnosti koje su od značaja za prava deteta. Bez obzira na to što je učenički parlament predviđen samo za učenike 7. i 8. razreda, neophodno je da o njegovim aktivnostima i efektima budu upoznati učenici svih razreda. Takođe, potrebno je organizovati prezentaciju parlamenta učenicima 6. razreda, i to treba da urade učenici koji su u njegovom radu učestvovali. Kako se angažman u radu parlamenta ne ocenjuje, škola treba da osmisli na koji način će potkrepiti učenike koji su aktivni i koji motivisano rade.

Pogledajte šta kažu učenici o školskim akcijama u korist ostvarivanja prava deteta:

Video 1: https://www.youtube.com/watch?v=0s0SYzfHZJA&ab_channel=ucpd

Video 2: https://www.youtube.com/watch?v=oSdDHqWJ-f4&ab_channel=ucpd

Pogledajte primere učešća dece u akcijama u korist ostvarivanja prava deteta u našim partnerskim školama:

Video 1: https://www.youtube.com/watch?v=O8bGWJdG9oY&ab_channel=ucpd

Video 2: https://www.youtube.com/watch?v=6XH3lafT3ZU&t=215s&ab_channel=ucpd

Izazovi u ostvarivanju obrazovanja za prava deteta

Obrazovanje za prava deteta prate određeni izazovi. Navešćemo neke od njih:

- Nerazumevanje šta znače prava deteta - nastavnici ih tumače i smatraju vrednostima poput: plemenitosti, empatije, drugarstva i sl., a ne kao konkretna prava koja proizilaze iz Konvencije.
- Svođenje prava na milosrđe, razumevanje i empatiju, ali ne i na delovanje u korist ostvarivanja prava.
- Obrazovanje za prava deteta je ujedno i obrazovanje o odgovornostima, a izazov je način na koji nastavnici razumeju pojam odgovornosti. (Mora biti jasno da su deca nosioci prava, a to ne zavisi od toga da li ispunjavaju određene odgovornosti.)
- Zabluda: Obrazovanje za prava deteta je samo obrazovanje o članovima Konvencije za pravima deteta.

Obrazovanje za prava deteta je daleko šire od poznavanja konkretnih sadržaja članova Konvencije. To je obrazovanje za demokratske vrednosti na kojima se zasniva pravo; obrazovanje o načinima ostvarivanja svojih prava; nosiocima odgovornosti za ostvarivanje prava. To znači da obrazovanje za prava deteta jeste i upoznavanje sa sadržajima prava, ali i upoznavanje sa njegovom svrhom i demokratskim vrednostima na kojima se koncept zasniva.

Tehnika transformativnog dijaloga u funkciji obrazovanja za prava deteta

Transformativni dijalog može biti tehnika kojom se povezivanjem sadržaja iz predmeta sa konceptom prava deteta podstiče kritički pristup i jednim i drugim sadržajima. Transformativni dijalog razvijen je kao pristup kako bi se kroz rad sa decom ona podstakla na kritičko sagledavanje stvarnosti, osveščivanje situacija poštovanja/kršenja prava i sopstvenih odgovornosti, ali i odgovornosti drugih u ostvarivanju prava. Transformativni dijalog je proces od četiri faze, koje se u stvarnom životu ne odigravaju uvek linearnim redosledom, niti se mogu striktno odvojiti jedna od druge.

Dominantna pitanja u procesu analize se odnose na sam sadržaj lekcije.

Informatika („Digitalno nasilje“): Pitanja se usmeravaju na ono šta su deca odgledala u filmu o digitalnom nasilju, onome šta su likovi doživeli, kako su postupali i sl.
Srpski jezik („Ružno pače“): Pitanja koja se odnose na analizu samog teksta.

U početnoj - **deskriptivnoj fazi**, dete ispituje informacije prikazane u tekstu/lekciji (ili filmu, predstavi, realnoj situaciji). Nastavnik osmišljava deskriptivna pitanja koja od deteta traže da napravi osvrt na sadržaj teksta, događaj, film... Refleksivna deskriptivna pitanja navode decu da razmišljaju o tekstu/sadržaju lekcije i da zauzmu stav prema njoj. To su pitanja kojima se ostvaruje analiza konkretnog dela u kome učenik svoje viđenje potkrepljuje izvodima iz teksta.

Faza individualnog tumačenja treba da dopusti deci da prikažu odnos između sadržaja lekcije (priče, filma, predstave, nekog realnog događaja i sl.) i njihovih sopstvenih iskustava, misli i osećanja, čime se postiže stvaranje veze sa stvarnim životom deteta. Povezivanje sa dečjim ličnim iskustvom pomaže deci da shvate da je učenje proces formiranja odnosa prema stečenim informacijama. Transformativno obrazovanje priznaje dečju individualnost kao integralni deo procesa učenja.

Nakon što uporede priču sa svojim životnim iskustvima, deca su spremna da pređu na sledeći nivo, **kritičku fazu**, odnosno razumevanje pojave. Nastavnik pristupa dubljoj analizi i istraživanju alternativa sa ciljem da se donese sud baziran na dečjim vrednostima. Na kom će se nivou sprovesti ovakva analiza zavisi pre svega od nivoa zrelosti učenika i od toga koliko su često oni pre toga bili suočeni sa potrebom da kritički misle. Ipak, ne treba potcenjivati dečje sposobnosti samo zbog njihovih godina. S druge strane, za decu je korisno ako se rano dovedu u situaciju da kritički razmišljaju, pri čemu se podrazumeva da su deca sposobna za kritičko mišljenje samo ako tema razgovora spada u domen njihovog prethodnog iskustva.

Moguća pitanja iz **individualne faze** bi mogla da glase ovako:

Informatika („Digitalno nasilje“): *Da li ste se vi nekada uplašili koristeći internet? Da li znate nekoga ko je prihvatio prijateljstvo na internetu sa osobom koju ne poznaje u realnom životu? Da li vas je neko povredio, poput Lune u filmu, kojoj su deca slala uvredljive poruke na vjber grupi? Da li ste vi u svom životu do sada iskusili nešto poput ovoga? Da li ste nekada vi uradili, ili hteli da uradite nešto slično ovome? Da li poznajete nekoga kome se to dogodilo?*

Srpski jezik („Ružno pače“): *Da li u vašoj okolini postoje drug ili drugarica koji je odbačen/a zbog toga što se po nečemu razlikuje od drugih? Po čemu se ti razlikuješ od svojih vršnjaka? Kako si se osećao kada je neko tebe izbegavao zato što si po nečemu bio drugačiji? Da li u tvojoj blizini postoji neko dete/ca koje se razlikuje od ostale dece po izgledu ili nekoj svojoj osobini? Kako se drugi ponašaju prema njima? Da li si nekada bio u grupi koja je nekoga odbacila? Zbog čega se to desilo? Kako si tada reagovao? Kada i zašto nisi reagovao? Objasni. Kako si se osećao?*

Moguća pitanja iz **kritičke faze**:

Informatika („Digitalno nasilje“): *Zašto neka deca na internetu prihvataju prijateljstvo nepoznatih osoba? Zbog čega je važno da kažemo mami ili tati kada nas na internetu nešto uznemiri? Zašto neka deca kriju od roditelja da ih nešto/neko uznemirava na internetu? Zašto neki ljudi koriste internet da bi drugim ljudima naneli štetu ili ih povredili? Zašto neki odrasli i deca šalju poruke putem interneta koje mogu da nas rastuže, uvrede ili čak naljute?*

Srpski jezik („Ružno pače“): *Zašto na osnovu spoljašnjeg izgleda često sudimo o ljudima iz okruženja? Zašto je nekim osobama teško kada se, poput pačeta, razlikuju od svoje okoline porodice, vršnjaka? Kada je deci važno da budu prihvaćena od grupe, a da u isto vreme zadrže neka samo svoja obeležja? Navesti primer. Zašto deca nekada ne pruže podršku nekom detetu koje je odbacivano od strane vršnjaka? Zbog čega deca često žele da budu ista kao i vršnjaci, da se ne razlikuju od njih? Objasni kako razumeš to da biti po nečemu različit od većine ne znači nužno biti pogrešan.*

Nakon što istraže priču i naprave poređenje sa sopstvenim iskustvom i doživljajima, a zatim sprovedu kritičku analizu, ona postaju spremna da se pozabave sledećom, **transformativnom fazom**. Ona poziva dete da razmišlja o delovanju, odnosno mehanizmima koje mogu koristiti kako bi poboljšali određene aspekte svog života. Transformativna faza znači i osveščivanje sopstvenih odgovornosti (delovanja/nedelovanja) u ostvarivanju svojih ili prava drugih. Akcenat je na promeni, ličnom uticaju da do promene dođe, ali i uticajima drugih koji menjaju situaciju.

Moguća pitanja iz **transformativne faze**:

Informatika („Digitalno nasilje“): *Kako da dam do znanja svojim prijateljima da me njihovo ponašanje povređuje (ne želim da postavljaju moje slike na internet bez mog pitanja)? Šta mogu da uradim da bih bio bezbedniji na internetu? Šta je to što mogu da uradim, a što će mi pomoći da na bezbedan način naučim više na internetu? Šta smemo, a šta ne smemo da radimo ako tokom korišćenja interneta dobijemo poruku od nekog koga ne poznajemo? Kojih pravila treba da se pridržavamo? Ko sve može pomoći deci u slučaju kršenja prava na zaštitu od nasilja na internetu? I sl.*

Srpski jezik („Ružno pače“): *Na koji način možemo staviti do znanja drugovima/drugaricama: da ne želimo da nas isključuju iz aktivnosti; da nam smeta kada se tako ophode prema nama? Kako da budemo prihvaćeni od grupe, a da u isto vreme zadržimo svoje različitosti? Na koji način možemo pomoći, pružiti podršku nekome ko je odbacivan od vršnjaka/inja? Od koga i na koji način možemo tražiti pomoć i podršku u tim situacijama? Objasni kako bi se ti suprotstavio/la sličnom izazovu ili neprilici.*

U obradi određene nastavne jedinice, nastavnici akcenat stavljaju na prvu fazu, što je i logično, jer se tu analizira sam sadržaj lekcije. Ističemo važnost toga da nastavnik u diskusiji sa učenicima posveti pažnju i ostalim fazama (individualnoj, kritičkoj i transformativnoj). Ovim se ne sugerše kvantitativno ujednačavanje pitanja za diskusiju iz sve tri faze, naprotiv. Želimo da podstaknemo nastavnike da unapred osmišljaju pitanja iz kritičke i transformativne faze, jer se na taj način deca upućuju ne samo da prepoznaju prekršena prava, već da razumeju razloge kršenja, i što je najvažnije, da razumeju da to nije status kvo stanje, već da se može i treba raditi u korist ostvarivanja prava, a da su nosioci odgovornosti u tome različiti.

Ishodi obrazovanja za prava deteta

Kao što se međupredmetne kompetencije razvijaju kroz sve predmete, tako su i ishodi koji se odnose na prava deteta prisutni u programima svih predmeta. Naravno, neki predmeti po svojoj prirodi i sadržaju imaju veći potencijal za rad sa decom u ovoj oblasti, ali se u svakom predmetu može negovati poštovanje prava, odgovornost, saradnja i druge vrednosti na kojima počiva Konvencija o pravima deteta. Građansko vaspitanje, svakako, ima najveći broj ishoda koji su direktno povezani sa pravima deteta, ali to ne umanjuje odgovornost nastavnika drugih predmeta da doprinesu obrazovanju za prava deteta, posebno što građansko vaspitanje, kao izborni program, ne pohađaju svi učenici.

Iskustva nastavnice u korišćenju transformativnog dijaloga u obrazovanju za prava deteta pogledajte na linku:

https://www.youtube.com/watch?v=sWe794v9O4s&ab_channel=ucpd

Na linku <http://ucpd.rs/wp-content/uploads/2019/10/brosura-final-za-web.pdf> možete pogledati dokument „Vodič kroz ishode obrazovanja za prava deteta u kontekstu novih programa nastave i učenja”, nastao tokom projekta. U njemu su pripremljene tabele sa ishodima koje bi trebalo da dostigne svaki učenik na kraju prvog, odnosno drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja, nezavisno od toga da li je pohađao ili nije izborni program građansko vaspitanje. Liste ishoda nastale su na osnovu analize novih programa nastave i učenja i iskustva u radu sa učenicima u okviru projekta, a obuhvataju znanja, veštine, stavove i vrednosti koji su neophodni za razvoj kompetencije za odgovorno učešće u demokratskom društvu.

Dete živi svoja prava u školi

Ranije smo rekli da obrazovanje za prava deteta podrazumeva dve neraskidive komponente – *deca uče svoja prava* i *deca žive svoja prava*. Pored potrebe da uključimo obrazovanje za prava deteta u nastavne i vannastavne aktivnosti, jednako je važno da poštujemo prava deteta u svim drugim situacijama u školi, tokom svih obrazovnih, vaspitnih i drugih aktivnosti. Ovo se odnosi na sve situacije u kojima se deca i odrasli mogu naći. Deca uče svoja prava i kroz formalne i neformalne kontakte koje ostvaruju sa svojim vršnjacima i odraslima. U ovom delu vodiča predstavimo vam resurse koji se odnose na poštovanje prava deteta u praktičnim situacijama.

Indikatori ostvarenosti prava deteta u obrazovanju

Dokument „Indikatori ostvarenosti prava deteta u obrazovanju“ (Indeks) nastao je u okviru projekta „Obrazovanje za prava deteta. Indeks je **instrument za procenu ostvarenosti prava deteta u obrazovno-vaspitnom sistemu**. Sadrži listu standarda i mera koje je potrebno postići i sprovesti u cilju punog poštovanja prava deteta u okviru ovog sistema. Dakle, ovim dokumentom identifikujemo sve neophodne standarde i mere neophodne za uspostavljanje punog poštovanja prava deteta, sistematizujemo ih i činimo preglednim, kako bi nosioci odgovornosti mogli na efikasan način da vrše procenu ostvarenosti datih standarda u okviru svojih nadležnosti i delokruga rada i imaju jasan pregled onoga šta je potrebno učiniti kako bi se prava deteta poštovala.

Indeks možemo posmatrati kao **instrument za samovrednovanje i unapređenje poštovanja prava deteta u obrazovanju**. Namenjen je samoproceni, planiranju, realizovanju, praćenju aktivnosti u procesu ostvarivanja prava deteta. On je prvenstveno alat za sve aktere obrazovnog sistema koji pomaže da se posmatra ostvarenost standarda prava deteta u okviru svojih nadležnosti i delokruga. On treba i da pomogne da se razume standard koji definiše Konvencija u odnosu na određeno pravo deteta i da ih sistemom indikatora upućuje na konkretne stvari koje je važno posmatrati u odnosu na dati standard. Osmišljen je tako da korisnika vodi kroz brojne zahteve koje Konvencija o pravima deteta postavlja, pomogne im da bolje razumeju sve pravne standarde i da uputi na ključne informacije koje je važno prikupiti i posmatrati u procesu procene ostvarenosti prava deteta.

Indeks je namenjen svim akterima obrazovno-vaspitnog sistema. To znači da u procesu procene ostvarenosti standarda prava deteta mogu i treba da daju doprinos svi pojedinci, grupe i institucije koje u njemu učestvuju. To uključuje kreatore obrazovnih politika, nastavno osoblje, stručne službe, upravu škole, inspeksijske službe, školske uprave i prosvetne savetnike, zavode i centre zadužene za razvoj obrazovanja, ali i decu i roditelje.

Dokument „Indikatori ostvarenosti prava deteta u obrazovanju (indeks) i pripadajuće ček-liste možete pogledati na linku:

<https://www.opd.org.rs/indeks/>

Verujemo da će timska samoprocena ostvarenosti indikatora u školi biti dobra polazna osnova za planiranje akcija u korist unapređenja prava deteta u školi.

Pogledajte šta kažu nastavnici, stručni saradnici i direktori škola o tome kako su koristili indeks i u čemu je njegova važnosti za školu:

Video 1: https://www.youtube.com/watch?v=3ifG-CJ4RFI&ab_channel=ucpd

Video 2: <https://www.youtube.com/watch?v=Yo1wzi8IBg8&feature=youtu.be>

Video 3: <https://www.youtube.com/watch?v=B-pPM7PFBH4&feature=youtu.be>

Pogledajte deo aktivnosti koje su škole realizovale u ostvarivanju akcionog plana na unapređenju indikatora ostvarenosti prava deteta:

Video 1: https://www.youtube.com/watch?v=tc8agpKEiww&t=27s&ab_channel=ucpd

Video 2: https://www.youtube.com/watch?v=vyZmYtPH9Ag&t=26s&ab_channel=ucpd

Pravilnici o participaciji i informisanju učenika u školi

Efikasna zaštita i implementacija prava deteta zahteva poštovanje jasnih pravila koja su svima poznata. Stoga je poželjno da ta pravila budu formalno uspostavljena određenim dokumentima na nivou škole i/ili celog obrazovnog sistema. Na taj način obezbeđuje se da sva prava i odgovornosti budu jasno definisane.

U okviru projekta koji realizujemo razvili smo nacрте dva pravilnika koja se odnose na participaciju i informisanje dece o pitanjima od značaja za njih. Pravilnici su izrađeni u skladu sa standardima koje propisuje Konvencija o pravima deteta, ali usklađeni i sa Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. **Njima se definišu prava i odgovornosti koje imaju decu i zaposleni u školama u domenu učešća dece u odlučivanju o temama od njihovog interesa, odnosno u procesu informisanja i dostupnosti informacija važnih za decu.**

Mnoge partnerske škole koje su učestvovalе u realizaciji projekta su usvojile pravilnike i time doprinele da se brojni indikatori iz grupe građansko političkih prava deteta unapređuju i ostvaruju.

Pogledajte primere pravilnika koje možete dalje oblikovati i konkretizovati u skladu sa specifičnostima vaše škole. Pravilnici daju okviru za regulisanje pravila u ovim oblastima, škole ih mogu prilagoditi svojim potrebama i načinima rada.

Pravilnik o informisanju učenika (OŠ „Svetozar Marković“, Vranje):

<http://svetozarmarkovicvranje.edu.rs/%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d0%bb%d0%bd%d0%b8%d1%86%d0%b8-%d0%be%d1%88-%d1%81%d0%b2%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b7%d0%b0%d1%80-%d0%bc%d0%b0%d1%80-%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b8%d1%9b/>

Pravilnik o participaciji učenika (OŠ „Jovan Jovanović Zmaj“ Vranje):

<https://jzmajevranje.edu.rs/wp-content/uploads/2020/11/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BE-%D1%83%D1%87%D0%B5%D1%88%D1%9B%D1%83-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%83-%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%88%D0%B5%D1%9A%D1%83-%D0%BE%D0%B4%D0%BB%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D1%83-%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8.pdf>

Škole mogu i treba da prilagode pravilnike svojim potrebama, ali je važno da ne menjaju ključne odredbe kojima bi uskratili pravo na učešće u odlučivanju u definisanim oblastima ili pravo na dostupnost određenih informacija.

Preporučujemo da pokrenete razgovor u vašoj školi o usvajanju pravilnika.

Šta je model škola za prava deteta

Model škola za prava deteta razvijena na projektu „Obrazovanje za prava deteta“ operacionalizuje ove obaveze i nudi praktična rešenja za uspostavljanje takve škole. Dakle, pored odgovora na pitanje „**šta je sve neophodno učiniti**“, Model daje i odgovor na pitanje „**kako to učiniti**“. On nudi praktična rešenja za nosioce odgovornosti kako da odgovore na kompleksne i brojne zahteve u pogledu poštovanja prava deteta u školama. Integrativni delovi Modela su razvijeni edukativni materijali (priručnici, adaptirane pripreme za časove o pravima deteta, pomoćna sredstva za osiguranje kvaliteta pojedinih elemenata, akreditovani programi obuka, instrumenti

za praćenje ostvarivanja prava deteta, odgovarajući pravilnici - koji čine Resurs paket za primenu Modela. Dodatna vrednost Modela je u tome što je razvijen kroz praktičan rad u realnom okruženju, zajedno sa decom, nastavnicima, stručnim saradnicima i rukovodstvima škola, roditeljima, saradnicima iz lokalnih partnerskih organizacija civilnog društva. Naučene lekcije i rezultati evaluacije do kojih smo došli integrisani su u ovaj Model.

Model škole za prava deteta sadrži rešenja za prevazilaženje trenutnih nedostataka i ograničenih kapaciteta koji se prvenstveno odnose na nedovoljno razvijene kompetencije nastavnog kadra i nepostojanje praktičnih edukativnih materijala za primenu obrazovanja za prava deteta, i to kroz razvijene programe stručnog usavršavanja nastavnika i edukativne materijale – priručnike i

Model škola za prava deteta se sastoji od dve komponente koje je neophodno uspostaviti u praksi rada škola:

Komponenta A (**deca uče svoja prava**) definiše obim nastave, obuhvat dece, standarde kvaliteta nastave o pravima deteta, nastavničke kompetencije i neophodne kapacitete škole za primenu obrazovanja o pravima deteta u praksi.

Komponenta B (**deca žive svoja prava**) sadrži mere iz celokupnog spektra prava deteta koja se ostvaruju unutar obrazovnih institucija, odnosno onih gde postoji odgovornost škola za njihovu primenu. Svi kriterijumi dati Modelom definisani su na osnovu standarda koje propisuje Konvencija, kao i na osnovu praktičnih iskustava iz primene modela u partnerskim školama.

Iako formalno podeljeni u dve komponente, mere i kriterijumi su neodvojivo povezani i čine logičnu celinu.

Na sledećem linku se nalazi dokument Model škola za prava deteta:

https://www.opd.org.rs/wp-content/uploads/2019/11/Model-skola-o-pravima-deteta-FINAL_srpski_Full.pdf

pripreme časova različitih predmeta na različitim nivoima obrazovanja sa integrisanim sadržajima o pravima deteta, praktična uputstva i pravilnike kojima se osigurava poštovanje prava deteta u školi i obrazovnom sistemu.

Pravilnik o model ustanovi

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja je početkom 2019. godine usvojilo *Pravilnik o model ustanovi*. Pravilnikom se uređuju bliži uslovi za sticanje statusa model ustanove i prestanka važenja statusa. U skladu sa odredbama ovog pravilnika, model ustanova je ustanova koja ostvaruje izuzetne rezultate u obrazovno-vaspitnom radu i doprinosi unapređivanju obrazovanja i vaspitanja u skladu sa opštim principima i ciljevima obrazovanja i vaspitanja, odnosno vaspitanja i obrazovanja kroz realizaciju školskog, odnosno predškolskog programa.

Ukoliko je ustanova ostvarila izuzetnu praksu u okviru posebnog projekta ili programa, potrebno je da ostvari i kriterijume uspešnosti, odnosno standarde kvaliteta ukoliko su predviđeni tim projektom, odnosno programom. Cilj uspostavljanja model ustanove su razvoj, održavanje, promovisanje i prenošenje primera izuzetne obrazovno-vaspitne prakse, koja može da pruža smernice za unapređivanje i planiranje razvoja sistema obrazovanja i vaspitanja. Uloga model ustanove je da postojeću izuzetnu i inovativnu praksu u određenoj oblasti, odnosno aspektu rada, promoviše u sistemu obrazovanja i vaspitanja, da je prenosi putem procesa horizontalnog učenja i dalje unapređuje.

Jedan od mogućih domena u okviru kojih je moguće steći status model ustanove je i ostvarivanje prava deteta.

Pokušajte da razgovarate o tome šta je potrebno uraditi da i vaša škola postane model škola za prava deteta. Materijali sa kojima smo vas upoznali će vam pomoći u tome.

Na ovom linku možete preuzeti *Pravilnik o model ustanovi* MPNTR - <https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/Pravilnik-o-model-ustanovi.pdf>

